

ИГОР МАРОЈЕВИЋ

Није баш најлакше говорити о терминима висока и ниска књижевност, кориштеним најрадије крајем седамнаестог и у осамнаестом веку. Посебно није једноставно причати о њима након ворхолловске пометње тих појмова, односно појмова сродних по стваралачкој „висини”, до какве је дошло и у уметничкој литератури. Штавише, она је такву пометњу, пре свега делима Хенрија Милера, антиципирала. С друге стране, да је инерција огромна, а да је и даље увелико присутно нефлексибилно класификовање по квалитету нечег што излази из области неспорног, видимо сваки пут кад роман неког значајног савременог писца, попут Мишела Уелбека, побере ловорике критике у виду епитета „вулгарно”, „памфлетска књижевност” или „порнографија”. Ово није потребно поменути само због дотичног примера по себи него и стога што се употребом потоњег цитираног појма побочно драшка још једна од, изгледа, вечитих опрека садржаних у кључној: оној о високој и ниској литератури. Ту негде је и један од могућих одговора на насловно питање. Наиме, отприлике онај ко успе да нађе тачку где еротика постаје порнографија моћи ће да одреди и где добра књижевност прелази у рђаву. Толико је то једноставан посао. Обашка вајкадашња дилема да ли порнографија може да буде добра књижевност, мада би њу ипак требало да су решила језички револуционарна дела Маркиза де Сада и Вилијама Бароуза (*Голи ручак*). Имамо ли на уму наслов (и садржај) текста Дарка Новаковића „Старогрчки љубавни роман – античка тривијална врста?” из зборника *Тривијална књижевност* (приредила Светлана Слапшак, Студентски издавачки центар – Институт за књижевност и уметност, Београд 1987), бинарна опозиција каквој се тежи примењива

је вероватно од почетака писања књижевности, а простор предвиђен за овај текст још вероватније не би био довољан да се напишу сви битни примери за њу из историје литературе. Наравно да је о таквим стварима много лакше судити са безбедне дијахронијске дистанце, али истински човек писања мора да се ухвати у коштац са синхроношћу, која је с друге стране увек плодан терен за неспоразуме. Коначно, неко ће знати колико су поједини од нас добро радили свој посао тек када помремо: тренутно мерење текстова ретко када је сасвим имперсонално, на несвесном нивоу често укључује и лични афинитет или анимозитет спрам аутора, а у отворено корумпираним књижевним сценама попут наше – и више на свесном но на несвесном.

Лако је кудити тачност термина „висока” и „ниска” књижевност, али није лако смислити нове и прикладније. То је у књижевности можда најбелоданије на примеру наративне парадигме која је потиснула ону постмодернистичку. Начин на који пишу Џонатан Френзен, Виктор Пељевин или Мишел Уелбек могао би добити низ заједничких микропоетичких одредница (нпр. критичност, прегледност радње, поетизовање дигиталног), али изгледа да још нема појма који би језгровито дефинисао укупност и сродност њихових поетика и поетика осталих аутора који пишу прозу у духу времена. „Постпостмодернизам” носи двоструко негативно одређење, па је то свакако неозбиљан појам. Да не помињемо неке још неозбиљније. Али ако је и проблем поузданог именовања услед непрестане поплаве речи која стиже одасвуд с глобалне мреже и медија нешто што дефинише ово време, тешко би данас било смислити добру природјенију замену за појмове „висока” и „ниска” књижевност, без чега је тешко и водити дебату о томе. Моја незнатност се у том смислу сналази користећи као оријентире туђе термине, „дупло значењско дно” и „савремена књижевност”, за дефинисање односно одсуство ваљане и слојевите литературе. Односно, ако би савремена проза, писана наизглед питко, али тако да чува друштвену критику, интертекстуалност, цинизам, гротеску и иронију за дубински слој перцепције, односно за озбиљније читаоце, могла да се назове савременом књижевношћу с дуплим дном, она лоша била би у том и готово сваком другом смислу лишена икакве двострукости. „За двострукост ни мислит не треба”, написао би Петар Петровић Његош. Посреди је фикција – не мислим на *Горски вијенац* – која нуди класичну радњу и улепшану слику света, а општа места њено су тесто. Могли бисмо је назвати и непретенциозном књижевношћу када то успут не би значило да је „висока” књижевност самим тим претенциозна. У сваком случају, њене претензије

су да говори у духу времена, опет користећи класичнију нарацију, али не и улепшавајући слику света, чак је најчешће приказујући негативном, подривајући општа места и нудећи сазнања супротна њима.

Неко би поставио питање зашто савремени наратив мора бити прегледан да би био ваљан. То се већ тиче духа времена, не као моде него као озбиљне филозофске – па и психолошке – категорије. Да ли то онда значи да је неки херметичан наратив написан у данашње време самим тим лош? Не, само би се испоставило како је поетички можда застарео, како није прави представник савремене књижевности или је, у неупоредиво мањем броју случајева, поетички антиципирајући. Коначно, херметичан наратив је сам по себи дупло дно. Међутим, готово да се може рећи да је сложеније написати у правом смислу речи савремени наратив са дуплим дном јер писац, не да би продао књигу, него да би писао у духу времена – где све-присутност информација од сваке па и уметничке реченице чини информацију, коју треба учинити споља доступнијом – практично ствара паралелно две приче: једну коју може да испрати и деконцентрисани читалац, и другу предвиђену за оне интуитивније и за књижевне гурмане, вољне и оспособљене да понире у значењске дубине.

Наравно да се често деси да савремено написана књига са дуплим дном буде бар у некој мери перципирана као лоша литература, почев од тога што већина људи, па тако ни гро читалаца и књижевних критичара, не опажа иронију. То се збива нарочито ако је оно што је таквом делу заједничко са онима без (дуплог) дна не само прегледна нарација, него и чињеница да је посредни такође информација и роба, али и боравак на топ-листи. Многи ваљани и поетички иновативни савремени и у исти мах комерцијални аутори (Уелбек, Пељевин, Даглас Копланд...) знају и да је за разуђенију и пунију перцепцију дела веома важно имати ширу публику, која је уосталом једини некорумпирани сегмент књижевног живота, јер бира по свом укусу. Тачно је да она често не бира квалитет, али књиге без дуплог дна су неопходне јер зрели савремени издавачи не потцењују време и његове сложене новчане ћуди па производе такву робу како би њеном продајом омогућили штампање ваљаних и мање пробитачних дела. Зато је неминован саживот високе и ниске књижевности, или како их год назвали. Изузетак би могле да постану државе попут Норвешке у којој шестотомно дело *Моја борба* Карла Увеа Кнаусгора, поетички иновативно по радикалном проширењу учешћа аутобиографског и личног у несумњивој фикцији, пазари практично дванаест одсто становништва (шестсто

хиљада продатих примерака на око пет милиона житеља). Али скандинавске земље се и иначе често помињу као изузетак у дебатама разних врста. Оно што је битније, без обзира што за ово време – као и за свако ново време – важи да је пуно површности и да малтене онемогућује стварање добрих дела, јесте то да су неки од писаца поменутих у овом тексту поетички иновативни и равноправни класицима. То је у ствари оно што би требало да буде једино битно.